

stichting **forum** voor
stedelijke vernieuwing

VAN NOVI NAAR NOVEX

VAN NOVI NAAR NOVEX

Verslag Breed Beraad gehouden op 7 juni 2021

Drs. J.W. Custers / Custers Teksten

INHOUD

VERSLAG	4
DEELNEMERS	10
AGENDA	12
ENKELE GEGEVENS OVER HET FORUM VOOR STEDELIJKE VERNIEUWING	14
BESTUUR & RAAD VAN ADVIES	18

VERSLAG

Welk ruimtelijk beleid is nodig in de komende jaren en decennia in Nederland? Moet er na de NOVI ook een NOVEX komen, een nieuwe Nota ruimtelijke ordening? Een nota die laat zien hoe de toekomst van Nederland er uit moet gaan zien, gericht op het geïntegreerd ontwerpen van de opgaven op het gebied van woningbouw, stedelijke gebieden, openbaar vervoer, klimaat en natuur en milieu. Wat zouden de bouwstenen daarvoor moeten zijn? En moet er überhaupt een nieuwe nota komen of zijn nieuwe concepten nodig? Over die vragen ging het digitale Breed Beraad van 7 juni. Geconcludeerd werd dat het Rijk in het ruimtelijk beleid duidelijke doelen moet stellen, gericht op de lange termijn, met daaraan gekoppeld langjarige gebiedsgerichte financieringsstromen. De concrete invulling en uitwerking daarvan is aan de gemeenten, provincies en marktpartijen op regionale schaal. Het Breed Beraad adviseert ook dat er nieuwe en goed leesbare kaartbeelden komen van de toekomst van Nederland, al dan niet in een NOVEX. Daarin wordt de ruimtelijke weerslag van de diverse opgaven duidelijk, als voeding voor de te maken politieke keuzes daarover. De kaartbeelden zouden op korte termijn moeten worden gemaakt. Er is nu momentum hiervoor, omdat er na twintig jaar maatschappelijk en politiek eindelijk weer aandacht is voor ruimtelijke ordening.

Woonopgave te dominant?

De woningbouwopgave (1 miljoen woningen in de komende tien jaar) lijkt momenteel de belangrijkste ruimtelijke opgave in Nederland. Is dat terecht? Nee, werd gesteld tijdens het Breed Beraad. Er werden om te beginnen vraagtekens gezet bij de omvang van deze opgave. Een deelnemer wees op gezaghebbende organisaties als het IMF, CBS en EIB die min of meer hebben gezegd dat de opgave van 1 miljoen een overschatting is van de werkelijke woningbehoefte. 'Het getal is het gevolg van een statistische exercitie waarbij is aangenomen dat volwassene die een woning delen dat feitelijk niet willen. Daar komt bij dat de Nederlandse bevolking alleen nog groeit door buitenlandse migratie, waarbij grofweg driekwart van de buitenlandse migranten hier maar tijdelijk verblijft. Zij hebben bovendien juist baat bij samenwonen, net zoals mogelijk ook de groeiende groep oudere alleenstaanden in Nederland.'

Tegelijkertijd werd door niemand ontkend dat er onder groepen in de samenleving een grote woningnood heerst. Maar een overschatting van de opgave leidt tot een te grote dominantie van het wonen in het ruimtelijk beleid. Zeker omdat, zoals het EIB stelt, er in de stedelijke regio's met de grootste woningbouwopgave nu al voldoende locaties zijn om 600.000 woningen te bouwen. Leg dus in het ruimtelijk beleid niet alle nadruk op het wonen, maar bezie de opgave in samenhang met andere opgaven en gebruik de uitbreiding van de voorraad ook om bestaande woonomgevingen te verbeteren, zo was de boodschap. Grijp dit aan om meteen ook te werken aan het verminderen van hittestress, verbeteren van de openbare ruimten en aardgasvrij maken van wijken.

De urgente woningbouwopgave is echter wel een drijvende kracht achter ruimtelijke ontwikkelingen, werd ook gezegd. 'We gaan het hardste rennen en snelst keuzes maken als er ook in de politiek een dominant thema is.' Wonen levert ook veel economische waarde op, waardoor er meer marktkracht mee valt te organiseren. Woningbouw is dus een nuttig instrument om ruimtelijke ambities mee na te streven, ook op andere gebieden zoals de klimaatopgave. Een deelnemer pleitte daarom ook voor een nieuwe minister van Wonen en Ruimte (zie ook verderop in dit verslag). Met de urgente woningbouwopgave zou deze een machtige positie kunnen innemen. Een ander vond juist dat de ruimtelijke opgave dan misschien toch te sectoraal wordt aangepakt, terwijl er juist behoefte is aan een integrale aanpak van alle opgaven met ruimtelijke implicaties. Over dat laatste was overigens iedereen het eens.

De andere opgaven

Naast het wonen zijn er andere grote opgaven in Nederland. Genoemd werden met name de biodiversiteit, waterhuishouding en energietransitie. Verschillende deelnemers stelden dat Nederland momenteel op een aantal dossiers dreigt vast te lopen. De opgave van de energietransitie botst op natuurbelangen en een gebrek aan draagvlak. De regionale energiestrategieën zullen dat, ook vanwege hun kleinschaligheid, niet oplossen. Ook op het gebied van de klimaatadaptatie wordt weinig vooruitgang geboekt. Duidelijk is ook dat Nederland niet gaat voldoen aan de Kader Richtlijn Water. Dan zijn er verder nog de opgaven van bodemdaling, CO₂-reductie, aanleg van bossen en het behoud van de biodiversiteit c.q. de stikstofproblematiek. Allemaal opgaven met grote consequenties voor de landbouw. In delen van het land zal geen landbouw meer mogelijk zijn; dit brengt een gigantische transitie van het landelijk gebied met zich mee. Dat is een minstens even grote opgave als het wonen; een slimme combinatie van die twee kan echter veel mogelijkheden bieden.

In het Breed Beraad werd breed onderschreven dat de rijksoverheid heel duidelijk moet uitspreken op welke opgaven er in het ruimtelijk beleid moet worden gestuurd. Provincies en gemeenten zijn geholpen met scherpere keuzes door het Rijk. Die geven duwkracht en dagen provincies en gemeenten uit om met oplossingen te komen, al blijft het wel de vraag of ze daarvoor voldoende uitvoeringskracht hebben (zie ook later).

Er werden verschillende suggesties gedaan voor wat in de ruimtelijke sturing prioriteit zou moeten krijgen. De een noemde klimaat, biodiversiteit en wonen. Een ander noemde waterhuishouding. Weer een ander vatte het samen onder de 'verduurzaming van Nederland'. Dat beslaat een breed terrein, van de waterveiligheid en -kwaliteit tot biodiversiteit, de energietransitie, verduurzaming van de Rotterdamse haven en de Nederlandse industrie en vernieuwing van energienetwerken. Genoemd werd ook dat het Rijk de keuzes moet maken in de nationale netwerken tussen steden, in het landelijk gebied en voor de energiehoofdstructuur. Waarbij met kaartbeelden wordt getoond waar bijvoorbeeld de transitie van de landbouw vooral zijn beslag krijgt en hoe een netwerk voor natuurontwikkeling kan worden geschapen. Welke prioriteiten ook worden gesteld, het gaat hierbij allemaal om zaken die niet op regionale schaal kunnen worden georganiseerd, maar alleen op rijksniveau.

Momentum

Er is volgens veel deelnemers juist nu momentum om op ruimtelijk gebied fundamentele keuzes te gaan maken, gericht op de lange termijn. Na twintig jaar is er maatschappelijk en politiek (eindelijk) weer belangstelling voor ruimtelijke ordening en die aandacht moeten we niet laten lopen. Er is politieke druk omdat Nederland op een aantal dossiers vastloopt, zoals de woningmarkt en stikstof. Dat de woningbouwopgave heeft geleid tot nadenken over de nieuwe stedelijke netwerken, laat zien dat urgentie vanzelf leidt tot behoefte aan nieuw perspectief. De NOVI heeft de grote opgaven van de toekomst geagendeerd. Het momentum is nu daar om de beleidsurgenties van dit moment te vertalen in een visie en kaartbeelden (zie ook verderop).

Een deelnemer vroeg zich wel af of de urgenties niet nog te veel zijn versnipperd. 'Het is onmogelijk alle ambities die in Nederland leven ruimtelijk onder te brengen. Dan gaat het ruimtebeslag minstens tien keer over de kop. Het helpt dan niet om in versnipperde urgenties te praten, nog los van wat burgers daar straks van gaan vinden. Er moet dus meer bewustzijn komen over de gedeelte urgentie om in de ruimte scherpe keuzes te maken.'

Naar een NOVEX?

Over de vraag of de NOVI verder moet worden uitgewerkt in een NOVEX verschilden de meningen. Enkele deelnemers vrezen dat dit proces te lang gaat duren. Bovendien schetst de NOVI wel degelijk nu al voldoende geïntegreerde oplossingen in met name stedelijke gebieden, zo stelde een deelnemer. 'Er zijn richtinggevende keuzes gemaakt en er is een stedelijk netwerk gemaakt, gebaseerd op agglomeratiekracht, bereikbaarheid, wonen en werken. Van de 900.000 nieuwe woningen landen er 600.000 in dit stedelijk netwerk. Dat is een geïntegreerd concept dat over meer gaat dan alleen wonen. Het geeft ook zicht op de regio's waarin het zo ingewikkeld wordt dat er samen een visie moet worden ontwikkeld. Daar maken we de zeven regionale verstedelijkingsstrategieën voor, waarin alle opgaven worden bekeken. Daarin wordt ook gezocht naar bestuurlijk draagvlak in de Provinciale Staten en gemeenteraden. Daarbinnen is nog gekeken naar de business cases van de grootschalige gebiedsontwikkelingen daarin, om te bezien hoeveel rijksgeld er naar toe moet. Met dit alles is een goede basis gelegd en is nu de executievraag aan de orde.'

De hierboven geschetste exercitie voor de stedelijke gebieden is echter niet gemaakt voor het landelijk gebied, waar ook veel opgaven liggen. Als ook dit nog zou gebeuren, kunnen de contouren worden geschetst van de ruimtelijke hoofdstructuur in Nederland, die inzicht geeft in: waar is er duurzaam perspectief voor de landbouw, waar kan dus geen verstedelijking worden toegestaan, en waar is een enorme transitie nodig die ook ruimte schept voor andere functies dan intensieve landbouw? Conclusie is dus dat er vanuit de NOVI in het landelijk gebied nog wat verdere uitwerkingen nodig zijn dan in het stedelijk gebied. Er is echter voldoende basis voor het (nieuwe) kabinet, ook met de acht NOVI-gebieden, om binnen een jaar te komen tot fundamentele uitspraken over wat ze wil qua verstedelijking en in het landelijk gebied. We weten immers wel in grote lijnen welke grote transities er nodig zijn in welke gebieden, welke grote verbindingen er nog nodig zijn in de infrastructuur en wat er bijvoorbeeld met het Groene Hart moet gebeuren.

Er werd ook bepleit om juist wel een nieuwe ruimtelijke nota op te stellen. De NOVI is immers, zo stelde een deelnemer, geen aansprekende ruimtelijke nota waar lagere overheden warm voor lopen. Terwijl dat juist wel de essentie is van een visie; die moet (vooral of ook) zo veel mogelijk partijen in het land enthousiasmeren. 'Dus ja, wel een NOVEX, met kaartbeelden, gebaseerd op een duidelijke verstedelijkingsstrategie op de lange termijn waarin de oude principes van de ruimtelijke ordening terugkeren. Zo is er de hele twintigste eeuw gewerkt en dat moet weer terugkomen.'

Zo'n enthousiasmerende NOVEX zou tot stand moeten komen in een proces van pakweg een jaar waarin grote groepen betrokkenen en burgers in Nederland worden gemobiliseerd. Geen Haagse nota dus die vooral in achterkamertjes wordt opgesteld, maar inspirerende bijeenkomsten ergens in het midden van het land waaraan iedereen een bijdrage kan leveren. Deze bijeenkomsten zouden ergens na de kabinetsformatie moeten worden opgezet, goed voorbereid door de betrokken ministeries samen, met medewerking van de provincies. De uitvoering van de zaken die al geregeld zijn, hoeft hier niet op te wachten.

De deelnemers aan het Breed Beraad onderschreven het pleidooi voor integrale kaartbeelden van het Nederland van de toekomst, die ruimtelijk inzicht geven in hoe de grote opgaven ruimtelijk kunnen worden opgelost en welke kansen dat biedt voor een nieuwe ruimtelijke indeling. Kanttekening hierbij is wel dat er geen consensus bestaat over de grote lijnen van de ruimtelijke ontwikkelingen. Daarover zal eerst een politiek debat moeten worden gevoerd, maar dit kan uitstekend worden gevoed met kaart(en) van toekomstig Nederland, gekoppeld aan verschillende samenhangende scenario's waaruit de politiek kan kiezen. Dat maakt het wel noodzakelijk dat de kaartbeelden goed leesbaar zijn en worden opgesteld door de kennisinstellingen, vanuit de wereld van wetenschappelijk onderzoek. Door 'ontwerpers met een witte jas dus.'

Verhouding tussen de bestuurslagen

De rijksoverheid moet dus scherpere keuzes maken, al dan niet in een NOVEX; hoe moet dit in de verhouding met de andere bestuurslagen precies vorm krijgen? Verschillende deelnemers wezen op het onlangs verschenen IBO (Interdepartementaal Beleidsonderzoek) Ruimtelijke Ordening. Daarin wordt gepleit voor meer regie door het Rijk, maar er wordt ook gewaarschuwd om niet terug te gaan naar de centrale aansturing door het Rijk uit het verleden. De regie moet in de interbestuurlijke verhoudingen van nu anders worden vormgegeven. Niet op de Haagse tekentafels, maar samen met de provincies en gemeenten komen tot een gemeenschappelijke ruimtelijke agenda van en visie op Nederland. Dit kan na de komende kabinetsformatie zijn beslag krijgen, gevoed vanuit de genoemde bijeenkomsten met burgers. Waarbij agenda en visie, zoals vroeger gebruikelijk in de ruimtelijke ordening, een tijdshorizon moeten hebben van enkele decennia. Dat is ook nodig bij de grote transitie waar Nederland nu voor staat. Tegelijkertijd kunnen ook bij een visie of agenda voor de langere termijn nog steeds ingrepen op korte termijn worden doorgevoerd. Die zijn ook nodig vanwege de urgentie van bepaalde opgaven. Bovendien geeft datgene wat in de eerste jaren gebeurt voeding aan de grote transitie op de langere termijn. Hiervoor is het zaak, zo werd gesteld, op korte termijn een paar 'moedige no regrets' te formuleren, waarbij bepaalde ontwikkelingen in bepaalde gebieden al op voorhand worden tegengehouden. Dit zijn keuzes waarvan je op basis van strategische kennis nu al zeker kunt weten dat ze passen in de wenselijke kaartbeelden op langere termijn. Zo voorkom je ook onnodige kosten voor het Rijk en voor burgers, omdat die komen te wonen op plekken die op langere termijn niet waardevast zijn.

Hoe gaat het na de op nationaal vastgestelde agenda en visie dan verder, werd gevraagd. De veertien grootschalige gebiedsontwikkelingen en zestien herstructureringsgebieden in Nederland kunnen hierbij als voorbeeld dienen. Ze zijn aangewezen samen met provincies en gemeenten en hebben op regionaal niveau tot nieuw perspectief geleid. Een dergelijke manier van keuzes maken en prioriteiten stellen zou ook bij de andere opgaven moeten gebeuren. De uitvoering moet dan gebeuren op het niveau van regio's c.q. grotere gebieden. Regio's worden daarbij uitgedaagd om met antwoorden te komen op de gestapelde, integrale ambities. Ze moeten via scherpe keuzes van het Rijk in de kracht worden gezet om de samenhang tussen de opgaves te zoeken. In verschillende regio's blijkt ook dat dit werkt, zo stelde een deelnemer. 'Als je regio's de juiste vragen stelt, breng je ze in beweging om met de juiste antwoorden te komen. De meeste regio's krijgen dan wel binnen een jaar zicht op de gebieden waar de meest cruciale transitie kunnen landen en welke uitvoeringsstrategie daarbij moet worden gevolgd.'

De verhouding tussen centraal en decentraal wordt op deze manier op een nieuwe manier ingericht. Op nationaal niveau worden regionale opgaves geformuleerd. Het Rijk geeft daarbij aan wat ze van de regio's verwacht en hoeveel geld ze daar voor over heeft. Bij de regio's ligt vervolgens de uitdaging om hun opgaven

te optimaliseren. Ze kunnen daarbij met een plan een bod doen bij het Rijk. Dit alles dan wel binnen het door het Rijk vastgestelde alomvattende kader, dat is vervat in integrale kaartbeelden.

Uitvoeringskracht

Als we in de ruimtelijke ordening veel overlaten aan lagere overheden, bouwen we dan niet een construct dat we helemaal niet aankunnen? Hebben provincies en gemeenten daarvoor voldoende uitvoeringskracht? Kunnen we de nieuwe ruimtelijke visie en agenda dus wel uitvoeren? Veel provincies en gemeenten hebben geen volwaardige stedenbouwkundige diensten meer. Zij worstelen mede daardoor met het integreren van de ruimtelijke opgaven. De opeenstapeling daarvan is voor veel gemeenten te hoog gegrepen. Het Rijk moet daarom een meedenkende partner worden, door kennis aan te dragen.

Toch constateerden enkele deelnemers ook juist bij het Rijk een ideeënarmoede. Den Haag heeft daarom behoefte aan grote ideeën. Dat kan bijvoorbeeld een soort grand design zijn vanuit de hoek van het ruimtelijk ontwerp, met grote ideeën 'die niet meteen weg zijn geredeneerd met een MKBA'.

Geopperd werd ook om de Regionale Energie Strategieën vanuit het Rijk te laden met meer programma's, kennis en directere toewijzing van fondsen, zodat er meer uitvoeringskracht komt bij de lagere overheden.

Bekostiging en financiering

Er werd in het Breed Beraad alom gepleit voor langjarige gebiedsgerichte investeringsbudgetten voor visies die minimaal tien jaar beslaan en die zekerheid bieden aan betrokken partijen. Het koppelen van rijksmiddelen aan ambities is cruciaal. Niks zo ongeloofwaardig voor bijvoorbeeld boeren en ontwikkelaars als een fantastisch verhaal, zonder begin van een vermoeden over hoe dat gerealiseerd moet worden. Langjarige gebiedsgerichte budgetten brengen echter een bestuurlijke en financiële omslag met zich mee in Den Haag. Is daar met de te verwachten nieuwe begrotingsrealiteit na corona wel ruimte voor? Tegelijkertijd heeft corona ook laten zien dat fors investeren door de rijksoverheid wel degelijk mogelijk is. 'Als je echt iets wil samen, kan het worden gerealiseerd. Plots is er dan veel geld.'

Hoe dan ook is het verstandig om voor de bekostiging en financiering een plan B te hebben, voor het geval de middelen niet (meteen) vrijkomen. Dat plan moet bestaan uit een strategie van kleine stappen, zoals die bijvoorbeeld wordt gevolgd in de veertien gebiedsontwikkelingen. De Haagse realiteit vraagt om pragmatisme in het verwerven van de noodzakelijke middelen. Haal het geld dus op via een gedifferentieerde aanpak. Koppel dus een langjarige visie aan een stapsgewijs in te vullen investeringsprogramma.

Gewezen werd ook op de inzet van het Groiefonds voor het realiseren van de grote ruimtelijke transitie, dit vanuit het idee dat hiermee nieuwe gebieden worden gemaakt waar mensen geïnspireerd van raken.

Grondpolitiek

Behalve duidelijke ambities en daaraan gekoppelde middelen is er meer nodig om de ruimtelijke opgaven te laten slagen. Er moet ook goed worden nagedacht over het instrumentarium voor de botsende transitie. Zoals een deelnemer het verwoordde: 'Het ergste dat kan gebeuren, is dat ergens een boer wordt gecompenseerd voor het stoppen van zijn bedrijf, terwijl het Rijk tegelijkertijd financiert dat een ontwikkelaar daar woningen gaat bouwen. De instrumenten voor de grond moeten daarom aan de voorkant van het proces op orde zijn. Anders wordt de operatie onbetaalbaar.'

Het hebben van grondposities en/of daarop kunnen sturen zal cruciaal zijn om ruimtelijke ambities te kunnen waarmaken. Maar, stelde een deelnemer, we zijn daar wel dertig jaar te laat mee. Op veel cruciale plekken is de grond al lang opgekocht door niet alleen ontwikkelaars, maar in het landelijk gebied ook door agrariërs, verzekeringsmaatschappijen en andere beleggers. Veel grond is tegen hoge boekwaarden gelegd en dat kan ontwikkelingen vastzetten. Grondpolitiek is dus wezenlijk, maar kan waarschijnlijk niet zonder nieuwe vormen van onteigening of andere instrumenten waardoor bepaalde grondposities niet kunnen worden verzilverd.

Er is echter ook de mogelijkheid van kostenverhaal in de Wet ruimtelijke ordening. Wordt daar wel voldoende gebruik van gemaakt? Kunnen de kosten van bijvoorbeeld de klimaatadaptatie niet worden verhaald bij de grondeigenaren en andere baathebbers bij die grond? Maakt dat zelf grond aankopen dan wel onteigening niet onnodig?

Naar een minister van Ruimte, of ...?

Dat de ruimtelijke ordening op rijksniveau interdepartementaal een sterkere positie moet krijgen, daarover was in het Breed Beraad geen verschil van mening. Om de minister deze sterke positie te geven, is om te beginnen een goed enthousiasmerend toekomstverhaal nodig en zal het denken op de lange termijn terug moeten komen. Over de positie ten opzichte van andere ministers bestonden verschillende ideeën. De minister van Ruimte zou een vergelijkbare positie moeten krijgen als de minister van Financiën die in alle departementen binnenkomt, zo viel te beluisteren. Hij/zij zou een rol moeten spelen in alle dossiers, daarbij geholpen door de integrale kaartbeelden voor de lange termijn en het eerder genoemde toekomstverhaal.

Geopperd werd ook een 'onderraad' van Ruimtelijke Ordening in te stellen in de ministerraad, waarin de ruimtelijke ministers bij elkaar komen. Er werd ook gesproken over een minister van Ruimte met een coördinerende bevoegdheid, die mee tekent bij alle besluiten met ruimtelijke implicaties. En/of die een ruimtelijk budget heeft waarop sectorministers een beroep kunnen doen. Zo komt de minister van Ruimte in een positie waarbij andere ministers hem/haar nodig hebben. Blijft open de vraag of de minister van Ruimte nog een meekoppeland belang moet krijgen, zoals vroeger de volkshuisvesting.

Samenvattend

Samenvattend werd geconcludeerd dat het vooral aan het Rijk is om duidelijke doelen te stellen, waar marktpartijen en andere overheidslagen langjarig op kunnen bouwen. Aan die heldere doelen koppelt het Rijk kennis, een strategische visie en gebiedsgerichte langjarige financieringsstromen, zodat andere partijen goed beslagen ten ijs komen om de doelen in te vullen. Daarin zijn vooral provincies, gemeenten en marktpartijen aan zet, op regionale schaal. Hoe inhoudelijker en preciezer de doelen van het Rijk, hoe beter. Het Rijk moet daarmee tonen wat er op ons afkomt en welke zaken urgent zijn.

Het Breed Beraad raadt ook aan dat er goed leesbare kaartbeelden worden gemaakt van Nederland op de lange termijn, die de samenhang van de grote transitieopgaven aantoont en die passie brengt bij alle betrokkenen. Enkele deelnemers vinden dat ook burgers via inspirerende bijeenkomsten bij de opstelling van de kaartbeelden moeten worden betrokken. Op basis hiervan kan dan een discussie worden gevoerd en kunnen keuzes worden gemaakt. Tot slot maakte het Breed Beraad duidelijk dat de grondpolitiek opnieuw op de agenda moet komen.

De deelnemers spraken af dat er een vervolg komt op dit Beraad, om verder inhoud te geven aan de geopperde gedachten. Vragen die daarbij onder meer aan de orde zouden kunnen komen, zijn:

- hoe wordt precies de ruimtelijke agenda opgesteld;
- waar komen de gewenste kaartbeelden vandaan en wie maakt ze;
- welke invloed hebben de bijeenkomsten met burgers en
- moet er nu wel of niet een NOVEX komen?

Het streven is dit af te ronden nog voor de komst van een nieuwe minister van Ruimte.

DEELNEMERS

Floris Alkemade	Atelier Rijksbouwmeester
Kees van der Burg	Ministerie van IenW / Forum SV
John Cüsters	Cüsters Teksten
Bert van Delden	Ministerie van BZK / Forum SV
Carolien Gehrels	Arcadis / Forum SV
Maarten Hajer	Universiteit Utrecht
Zef Hemel	Universiteit van Amsterdam / Forum SV
Erik Jan van Kempen	Ministerie van BZK / NOVI
Jantine Kriens	Rli
Hans Mommaas	Planbureau voor de Leefomgeving
Johan Osinga	Ministerie van LNV
Geurt van Randerdaat	SITE urban development
Martin van Rijn	Aedes / Forum SV
Christa van Vlodrop	Forum voor Stedelijke Vernieuwing
Vincent van der Werff	Ministerie van BZK / NOVI

AGENDA

Geannoteerde agenda voor het digitaal Breed Beraad over het thema 'van NOVI naar NOVEX' dat op maandag 7 juni 2021 van 19.30 uur - 21.30 uur wordt gehouden via Microsoft Teams.

Achtergrond

Het is niet uitgesloten, wellicht zelfs waarschijnlijk dat een nieuw kabinet besluit de door het kabinet Rutte III in september jl. vastgestelde NOVI door te ontwikkelen tot een NOVEX. Het ligt voor de hand dat hierop in het actuele Haagse interbellum ambtelijk wordt geanticipeerd. Op 8 februari jl. heeft het Forum SV een eerder Breed Beraad gewijd aan de NOVI. Tijdens dit beraad is -na inleidende referaten van Floris Alkemade, Maarten Hajer en Henk Ovink- door een gevarieerd gezelschap van kernspelers op het gebied van ruimte en leefomgeving, afkomstig uit de kring van hierbij betrokken private en publieke partijen en kennisinstellingen, van gedachten gewisseld over de NOVI en over de vraag hoe het hiermee verder zou moeten/kunnen (zie bijgevoegd verslag).

Het lijkt zinvol dat bij de ambtelijke verkenning van een mogelijke doorontwikkeling van de NOVI tot een NOVEX de uitkomsten van het beraad over de NOVI worden betrokken.

Tegen deze achtergrond ligt het in de bedoeling dat, tijdens het digitale Breed Beraad op 7 juni a.s. over de mogelijke doorontwikkeling van NOVI naar NOVEX, enkele deelnemers aan het eerdere beraad op 8 februari jl. over de NOVI en een aantal Haagse ambtenaren nader van gedachten wisselen over potentiële bouwstenen voor die doorontwikkeling. Teneinde deze gedachtewisseling niet te beperken tot vergezichten, wordt aan elk van de deelnemers aan het beraad gevraagd drie concrete bouwstenen voor een NOVEX te presenteren.

Agenda

19.30 uur	Opening door Martin van Rijn
19.40 uur	Reflectie op uitkomsten Breed Beraad 8 februari 2021
20.10 uur	Concrete bouwstenen voor een NOVEX
21.10 uur	Hoe verder?
21.20 uur	Afronding door Martin van Rijn

ENKELE GEGEVENS OVER HET FORUM VOOR STEDELIJKE VERNIEUWING

De stichting Forum voor Stedelijke Vernieuwing - opgericht in 1983 - stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan het inzicht in de specifieke positie en de sterke en zwakke punten van de stad. In samenhang daarmee wil het Forum voor Stedelijke Vernieuwing de ontwikkeling stimuleren van een stedelijk vernieuwingsbeleid, dat is gericht op de bestrijding van sociale en materiële verpaupering en op een (re)vitalisering van de initiërende en stimulerende functies die de steden op velerlei gebied voor uiteenlopende betrokkenen (kunnen) vervullen. Dit betekent dat het Forum voor Stedelijke Vernieuwing, naast de stedelijke fysieke omgeving, ook de stedelijke economische structuur, het sociaal-culturele klimaat in de steden en de organisatie van het bestuur van de steden tot zijn aandachtsgebied rekent.

Het Forum voor Stedelijke Vernieuwing is opgericht ten behoeve van alle organisaties en personen die bij de stedelijke vernieuwing zijn betrokken. Derhalve behoren niet alleen overheidsorganisaties, politici en ambtenaren, maar ook (vertegenwoordigers van) private organisaties, publicisten, wetenschappers en 'stedelingen' tot de doelgroep van het Forum voor Stedelijke Vernieuwing.

In algemene zin probeert het Forum voor Stedelijke Vernieuwing zijn doelstelling te realiseren door te functioneren als platform voor de tot zijn doelgroep behorende organisaties en personen. Het Forum voor Stedelijke Vernieuwing organiseert daartoe allereerst zogenaamde Breed Beraden. Tijdens de Breed Beraden wordt door een per beraad wisselend gezelschap van personen, die betrokken zijn bij de stedelijke vernieuwing, gesproken over ontwikkelingen, problemen en strategieën die van belang zijn voor de revitalisering van de steden.

Thema's Breed Beraden

- economische revitalisering van de steden
- sociale en culturele revitalisering van de steden
- stedelijke vernieuwing en bestuurlijk-financiële verhoudingen
- stedelijk beheer
- stedelijke vernieuwing en informele economie
- stedelijke vernieuwing en openbare orde en veiligheid
- investeren in de stad
- public-private partnership
- flexibilisering van de geldstromen in de volkshuisvesting
- stedelijke vernieuwing en de randstad
- stedelijke vernieuwing en stadsvernieuwing in de jaren negentig
- publiek-private samenwerking bij de ontwikkeling van stedelijke vernieuwingsprojecten in middelgrote steden
- de financiering van de volkshuisvesting in de jaren negentig
- naar een actief, integraal beheer van de na-oorlogse wijken
- stedelijke vernieuwing en het bestuur in grootstedelijke gebieden
- stedelijke vernieuwing en de bestrijding van sociale en materiële verpaupering
- stedelijke vernieuwing in de periode 1990 - 1994
- stedelijke vernieuwing en architectuur
- stedelijke vernieuwing en milieubeheer
- stedelijke vernieuwing en de ontwikkeling van woningen in de sociale marktsector
- de relatie tussen gemeenten en woningcorporaties op lokaal niveau
- gerichte intensivering van ruimtelijke investeringen: mogelijkheden en beperkingen
- stedelijke vernieuwingsprojecten: hoe verder?
- de communicatie van de stedelijke vernieuwing
- financiële verhouding tussen de centrale overheid en de stedelijke overheden
- de toekomst van de knooppunten
- 'Belstato'
- stedelijke vernieuwing en projectontwikkeling
- stedelijke vernieuwing en de multiculturele stad
- beweeglijke burgers en stedelijke vernieuwing
- Europese eenwording, veranderende verzorgingsstaten en de stedelijke en bestuurlijke inrichting in Nederland
- stedelijke vernieuwing en openbaar vervoer
- het beeld van de VINEX-locaties

- de consequenties van het nieuwe beleid inzake perifere en grootschalige detailhandels-vestigingen voor de binnensteden
- stedelijke vernieuwing en de ontwikkeling van vraag en aanbod op het gebied van de volkshuisvesting
- stedelijke vernieuwing en het nieuwe Grote Stedenbeleid
- de herontwikkeling van vroeg-naoorlogse wijken
- de ontwikkeling van de IJ-oeveren
- stedelijke vernieuwing, vergrijzing en modernisering van de ouderenzorg
- stedelijke vernieuwing en de vernieuwing van het bestuur
- Zuidvleugel van de Randstad
- investeren in de bereikbaarheid van de steden
- herijking Belstato: de stedelijke vernieuwings- en beheeropgave in perspectief
- stedelijke vernieuwing en publiek-private samenwerking: voortschrijdende inzichten?
- stedelijke vernieuwing, materiële armoede en sociaal isolement
- stedelijke vernieuwing en Nederland 2030
- stedelijke vernieuwing en de 24-uurs economie
- stad zonder horizon
- investeren in stedelijke gebieden
- aan het werk met het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
- TNL: kansen en bedreigingen voor de vernieuwing van onze steden
- de educatieve stad
- ruimtelijke ontwikkeling en stedelijke vernieuwing
- sociaal investeren in steden
- de toekomstige ordening in de woonsector
- stedelijke vernieuwing en grondbeleid
- Het Nationaal Verkeers- en Vervoersplan en stedelijke vernieuwing
- stedelijke vernieuwing en ICT
- de stad in de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening
- Utrecht West in perspectief
- stedelijke vernieuwing en het MKB
- betekenis en kansen van het plan Amsterdam-Zuidas
- stedelijke vernieuwing en veiligheid
- wonen
- ruimte voor mobiliteit
- ontwikkelingsperspectieven Almere
- stedelijke vernieuwing, ruimtelijke ordening en water
- Rotterdam en stedelijke vernieuwing
- stedenbaan
- de vernieuwing van de verhouding tussen corporaties en overheid vanuit praktisch perspectief
- ZaanDrecht - de Hollandse waterstad in transformatie
- over de betekenis van plekken
- de vernieuwing van de rijksbemoediening met het wonen: tussen Marx en markt
- elektriserende netwerken
- vergrijzing, wonen, zorg en participatie
- ruimtelijke ordening in perspectief
- stedelijke vernieuwing en krimp
- stad & filosofie
- stedelijke vernieuwing en waardeontwikkeling: naar een vernieuwing van het spel, de spelers en de spelregels
- 'volkshuisvesting op een tweesprong'
- Rotterdam-Zuid
- ontwikkeling commercieel middensegment huurmarkt
- wonen, zorg en pensioenen
- wonen, zorg en pensioenen (follow up)
- corporaties
- volkshuisvesting in beweging
- stedelijke vernieuwing en ontwikkelingen in het sociale domein
- projectontwikkelaars en stedelijke vernieuwing

- ruimtelijk-economische ontwikkelingen en stedelijke vernieuwing
- toenemende contrasten: demografie en stedelijke ontwikkeling
- agenda stad
- potentie van erfgoed in stedelijke ontwikkeling
- nieuwe verhoudingen tussen gemeenten en corporaties
- casus Amsterdam
- klimaatadaptatie in de stad
- de etende stad
- investeren in stedelijke regio's
- energietransitie in de bestaande sociale woningvoorraad: stadsvernieuwing 3.0?
- technologie en de stad
- wonen, werken en mobiliteit in de Randstad: ov op weg naar 2035
- wonen en (ouderen)zorg
- corporaties naar een volgende fase
- stadsvernieuwing 3.0?
- novi en novex?
- exploring the city in and after times of corona
- integrale aanpak zes stedelijke vernieuwingsgebieden
- stedelijke vernieuwing en corporaties in de jaren twintig
- de novi - de nationale omgevingsvisie
- stedelijke vernieuwing en grootschalige gebiedsontwikkelingen

Thema's studiedagen en symposia

- stadsvernieuwing opnieuw bezien
- stadsvernieuwingsrapportage
- public-private partnership
- investeren in stedelijke vernieuwing
- de financiering van de volkshuisvesting in de jaren negentig
- de stad in de samenleving: ontbinding en vernieuwing
- internationalisering en stedelijke cultuur
- stedelijke vernieuwing en stedenbouw
- 1983 - 2008 25 jaar breed beraad over de stad
- 'Darwin in the city'
- bouwteam
- 'de gevleugelde stad' lustrumviering 30 jaar Forum voor Stedelijke Vernieuwing
- 're-inventing Paris' lustrumviering 35 jaar Forum voor Stedelijke Vernieuwing
- werkexcursie Eindhoven
- webinar de toekomst van het platteland

Publicaties

- stadsvernieuwing opnieuw bezien
- public-private partnership
- investeren in stedelijke vernieuwing
- volkshuisvesting gewogen
- financiële prikkels voor actieve steden
- de stad in de samenleving: ontbinding en vernieuwing
- opstellenbundel over stedelijke ontwikkelingen
- internationalisering en stedelijke cultuur
- mijn plek in de stad, 20 jaar Forum voor Stedelijke Vernieuwing
- investeren in stedelijke vernieuwing - niet bij steen alleen
- 1983 - 2008 25 jaar breed beraad over de stad

De activiteiten van het Forum voor Stedelijke Vernieuwing worden mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van vele bij de stedelijke vernieuwing betrokken partijen (rijk, provincies, steden, bouwondernemingen, projectontwikkelingsmaatschappijen, institutionele beleggers, onderzoeksinstituten en cetera).

BESTUUR & RAAD VAN ADVIES

Bestuur

Drs. M.J. van Rijn	Voorzitter Aedes	voorzitter
Ir. W.J. Bodewes	Directeur-eigenaar Bodewes&Bodewes	penningmeester
Prof. dr. J.J.M. Hemel	Bijzonder hoogleraar Grootstedelijk Problematiek Wibautleerstoel UvA	secretaris
Drs. H.M.A. Aarts MRE	CEO Amvest	lid
Drs. C. van der Burg	Directeur-generaal Mobiliteit Ministerie van IenW	lid
Drs. C.G. Gehrels	European Cities Director Arcadis	lid
Ir. M. de Langen	Bestuursvoorzitter Stadgenoot	lid
D.P. Stuurman	Stedelijk Directeur Sociaal Gemeente Amsterdam	lid
Drs. A.Th. van Delden	Plv. Directeur-generaal Bestuur, Ruimte en Wonen Ministerie van BZK	adviseur

Raad van Advies

Drs. E.M. Agricola	BPD
Drs. M.D. Appelman	Ministerie van BZK
M.J.H. Balster MSc	Gemeente Den Haag
Ing. J.Th. Blok	Blok&Ko
Drs. M.C.A. Blom	Rijkswaterstaat
Drs. C.B. van Boven	Woonzorg Nederland
Prof. ir. K.W. Christiaanse	KCAP Architects&Planners
A.Th. Duivesteijn	City Planning, Architecture and Urban Policy
P. van der Gugten	Heijmans Vastgoed
Drs. R. Haans	de Alliantie
Drs. T.H. van Hoek	EIB
Ing. R.R. Huikeshoven MRE	AM
Ir. A. Huntjens	Pré Wonen
Em. prof. dr. L.A. de Klerk	Universiteit van Amsterdam
Drs. ing. W.M.K. Krzeszewski	Staedion
Ir. K. Laglas	vh Ymere
Drs. ir. K. Leonard	Gemeente Maastricht
Drs. N.D.E. Maarsen MRE	Syntrus Achmea RE&F
Drs. M.B.T. Molenaar	Woonstad Rotterdam
H. Platte	Parteon
B. van der Pol	Gemeente Tilburg
Drs. G.R. van Randerdaat	SITE urban development / MCD
J.W. Remkes	Provincie Limburg
R. van der Schaaf	Gemeente Groningen
Drs. A.J.M. Schakenbos	Vestia
Em. prof. dr. P. Schnabel	Universiteit Utrecht
Drs. J. van der Veer	Gemeente Amsterdam
Ir. P.O. Vermeulen	RvA Forum SV
Drs. D.J. van der Zeep	Portaal
Ing. J.P. van Zomeren	ERA Contour